

demos

Jaargang 32
Nov./Dec. 2016

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

10

NiDi

inhoud

- 1 Wie was Scrooge? De dubbele bodem van 'A Christmas Carol'
- 4 Segregatie op kleine schaal: Surinamers in Amsterdam en Turken in Almelo
- 7 Kerst en ons 'sociaal konvooi'
- 8 Asielzoekers in Oostenrijk

Foto: Magnus D/Flickr

Wie was Scrooge?

HARRY VAN DALEN

De dubbele bodem van 'A Christmas Carol'

Ieder jaar komt op televisie wel een verfilming van de kerstvertelling *A Christmas Carol* van Charles Dickens (1812-1870) langs. En wie het niet kent van de beeldbuis heeft het ongetwijfeld voor zijn boekenlijst op de middelbare school gelezen. Oppervlakkige lezing van het boek doet vermoeden dat we er met Kerst aan herinnerd moeten worden om altijd ons hart te laten spreken en dat we ons moeten bekommeren om de mensen die het minder hebben.

De inspiratie voor dit boek komt uit onvermoede hoek, namelijk Dickens' strijd tegen kinderarbeid, en de econoom Thomas Malthus (1766-1834) en zijn volgelingen die de hardvochtige werkhuizen verdedigden als het beste antwoord op de armoede in zijn tijd. En wie *A Christmas Carol* goed leest wordt ook in een pleidooi getrokken om de economische kijk op armoede te veranderen. Maar voor we daar aan toe komen, allereerst de vraag: hoe steekt het verhaal van Dickens ook alweer in elkaar? Wie gaat er echt schuil achter Scrooge?

Het verhaal in een notendop

Ebenezer Scrooge is een oude vrek die zijn brood verdient met financiële zaken. Hij doet dat in het begin met zijn compagnon Jacob Marley, maar na diens overlijden bestiert hij het bedrijf samen met zijn boekhouder Bob Cratchit, in een koud en kaal kantoor. Het verhaal begint op Kerstavond, precies zeven jaar na het overlijden van Marley. Scrooge krijgt bezoek van zijn neef Fred die hem een gelukkig Kerstfeest wenst en uitnodigt voor het kerstdiner op Eerste Kerstdag. Kerst vindt Scrooge grote onzin (*Humbug*). Zijn neef kan alleen maar lachen om zijn gierige oom en vertrekt. Twee heren komen dan collecteren voor de armen en er ontspint zich een gesprek dat keer

Foto: steve p2008/Flickr

op keer in het boek terugkomt. De heren vragen om een donatie en Scrooge vraagt of de gevangenen en werkhuizen (*workhouses*) nog in bedrijf zijn. Een van de heren antwoordt: “Ja die gaan door, maar ik wilde dat ik kon zeggen dat ze verdwenen waren.” Maar ze laten zich niet uit het veld slaan en vragen hoeveel Scrooge wil geven. “Geen cent”, antwoordt Scrooge. “Ik wens met rust gelaten te worden. [...] Zelf maak ik mij niet vrolijk met Kerstmis, en ik kan het mij niet veroorloven om leeglopers vrolijk te maken. Ik geef mijn bijdragen om de inrichtingen die ik net noemde in stand te houden. Dat kost mij al genoeg en zij die het nodig hebben moeten daar maar naar toe gaan.” De heren antwoorden: “Velen kunnen er niet naar toe, en velen zouden liever sterven.” Scrooge is bij een dergelijke vasthoudendheid van collectanten ook niet voor een gat te vangen en repliceert: “Als zij liever sterven, laat ze dat dan doen en het bevolkingsoverschot verminderen.” De heren vangen bot en vertrekken.

Scrooge gaat laat die avond naar zijn statige doch steenkoude huis, waar hij onverklaarbare geluiden hoort en verschijnselen waarneemt. Terwijl hij zijn pap eet krijgt hij bezoek van de geest van Marley, zijn oude zakenpartner. Hij is gekomen om Scrooge te waarschuwen dat hem hetzelfde lot zal treffen als Marley als hij zijn leven niet betert. Marley vertelt dat hij gedoemd is om over de aarde te zwerven vanwege het gebrek aan naastenliefde tijdens zijn aardse leven. Als symbool van zijn boetedoening draagt hij een lange en zware ketting. Marley vertelt hem echter dat hij een kans krijgt om aan een erger lot dan dat van Marley te ontkomen door de bezoeken van drie geesten te verduren die een voor een zullen komen. Scrooge is weliswaar geschrokken maar twijfelt of de geest van Marley geen hallucinatie was.

Om één uur ‘s nachts verschijnt echter de eerste geest – de ‘Geest der voorbijge Kersttijden’. Hij leidt Scrooge langs enkele van de gelukkigste en verdrietigste gebeurtenissen uit Scrooges verleden; gebeurtenissen die verklaren waarom hij is zoals hij is. Als hij de pijnlijke herinneringen niet langer kan verdragen, smeekt hij de geest om terug te keren naar de realiteit van het heden.

Om twee uur ‘s nachts verschijnt de ‘Geest van de tegenwoordige Kersttijd’ in de kamer, gezeten te midden van een overvloed aan eten en drinken. Deze geest toont hem het karige kerstfeest van de familie Cratchit en hoe Bob Cratchit bang is dat zijn kreupel zoon, Tiny Tim, zal overlijden. De geest vertelt hem “Als deze schaduwbeelden onveranderd blijven in de toekomst dan zal het kind sterven”. Dit vooruitzicht maakt Scrooge wanhopig en hij vraagt of het kind gespaard kan worden. Maar de geest herinnert hem aan zijn woorden eerder die dag: “Wat doet het ertoe? Als hij wil sterven kan hij dat beter doen en het bevolkingsoverschot verminderen”. Na dit bezoek keert Scrooge weer terug naar zijn kamer en slaat de klok wederom om de volgende geest aan te kondigen.

De derde geest – de ‘Geest van de toekomstige Kersttijd’ – komt net na middernacht en confronteert Scrooge met zijn eigen dood. Hij heeft

in eerste instantie niet in de gaten dat hijzelf de dode man is. Maar zodra hij het door heeft ziet hij hoe zijn dood de mensen koud laat. En hij ziet ook het huis van de Cratchits die Kerstmis vieren zonder Tiny Tim. En tot zijn grote ontsteltenis ontdekt hij zijn eigen grafsteen. Hij smeekt de geest om hem te redden en hij belooft: “Ik zal Kerstmis vieren in mijn hart en het wezen ervan vasthouden het hele jaar door. Ik zal leven in het Verleden, in het Heden en in de Toekomst.” En het verhaal eindigt dan ook met deze laatste geest die hem een tweede kans geeft. Hij gooit zijn leven om en verandert in de royale, zachtvaardige man die hij ooit in zijn jonge jaren was maar door zijn zucht naar geld vergeten was.

Malthus en de werkhuizen

Thomas Malthus was de belangrijkste vertegenwoordiger van de groep politieke economen waar Dickens zich tegen verzette. Malthus was de eerste die het bevolkingsvraagstuk centraal stelde in de verklaring van armoede. Zijn stelling was dat de bevolking, als die de vrije hand krijgt, altijd sneller zal groeien dan de voedselproductie. Honger en armoede zullen dan onvermijdelijk het gevolg zijn. Echter, de bevolking zal zich zelden ongehinderd kunnen vermenigvuldigen. Volgens Malthus zijn er twee krachten die de bevolkingsgroei in toom houden: krachten die de sterfte bepalen, zoals hongersnood, natuurlijke sterfte, en oorlog, en de preventieve krachten die bijvoorbeeld slaan op het gebruik van voorbehoedsmiddelen, abortus en kindermoord. Malthus vatte deze twee krachten samen als ‘misery and vice’: ellende en ondeugd. In de eerste druk van zijn *Essay on the Principle of Population*, zag hij geen ontsnappingsmogelijkheid om aan de perioden van armoede en ellende te ontkomen. Sterker nog, in de ogen van Malthus maakte het Engelse stelsel van lokale sociale zekerheid – de *Poor Laws* (armenwetten) – de boel alleen maar erger. Door de armen geld en eten te geven zouden ze lui worden en meer kinderen nemen dan ze zelfstandig konden onderhouden. Met andere woorden, het bieden van armenhulp leidde alleen maar tot meer armen. Volgens Malthus was het dan ook het beste als de armenwetten zouden worden afgeschaft waarbij alleen nog de werkhuizen als laatste toevluchtsoord voor de armen over moesten blijven. Armenhulp mocht geen pretje zijn omdat afhankelijkheid als een kwaad werd gezien. In 1834 werd de visie van Malthus min of meer overgenomen in de nieuwe wet. *Outdoor relief* – het bieden van geld of voedsel – werd afgeschaft en de plaatselijke werkhuizen werden uitgebreid naar regionale werkhuizen (de zogenoemde *Union Workhouses*), waar armen in verschillende categorieën bij elkaar werden gezet. Mannen bij mannen, vrouwen bij vrouwen, kinderen bij kinderen. Maar het belangrijkste bij deze nieuwe werkhuizen was dat het leven daar geen aantrekkingskracht op leeglopers mocht uitoefenen. Je wilde er als het ware nog niet dood gevonden worden. Dickens was bekend met de verhalen van de werkhuizen omdat hij in Londen als jongen vlakbij een berucht werkhuis woonde. Om geld binnen te brengen voor zijn ouders moest Dickens als 12-jarige van school af en ook werken in een fabriek die niet veel onderdeed

Foto: Doug Kaye/Flickr

voor een werkhuis. Het harde leven van de negentiende-eeuwse arbeider die moest opboksen tegen de hogere klassen kon Dickens zich dan ook heel goed voorstellen.

De dubbele bodem van *A Christmas Carol*

Dickens had met zijn kerstverhaal een duidelijke bedoeling. Hij was niet alleen een schrijver maar ook een hervormer die zijn machtigste wapen – de pen – inzette voor de strijd tegen de armoede. In 1843 was hij ontsteld toen hij het *Second Report of the Children's Employment Commission* las, dat de wantoestanden in de werkhuizen beschreef. Hij beloofde de commissie om een vlammend pamflet te schrijven tegen het gebruik van kinderarbeid maar hij trok zijn belofte later in en kwam met het plan om een verhaal te schrijven dat, volgens hem, een mokerslag zou uitdelen die twintigduizend keer de kracht had van een pamflet. Hij zou er niet ver naast zitten. In oktober 1843 toog hij aan het werk en vlak voor Kerst werd *A Christmas Carol in Prose* gepubliceerd en binnen zes weken was de eerste druk uitverkocht. Het idee van geesten die de kans bieden tot bekeering is sindsdien in tal van boeken en films hergebruikt.

Maar de ware boodschap zit verborgen in Dickens stereotypering van de beleidsmakers en adviseurs – politieke economen – die de armenhuizen goedpraten en de eigen verantwoordelijkheid van de burger centraal stellen. De armoede heeft men toch vooral aan zichzelf te danken en het bieden van armenhulp maakt de mens alleen maar lui en zet aan tot het krijgen van meer kinderen. “Ik kan het mij niet veroorloven om leeglopers vrolijk te maken,” is de boodschap van Scrooge maar het is ook de consensus onder economen in die tijd, Malthus voorop. Zoals Dickens het in een brief formuleerde:

“Mijn satire is gericht op diegenen die alleen maar cijfers en gemiddelden zien en niets anders – de vertegenwoordigers van de meest kwaadaardige en grootste ondeugd van deze tijd – de mannen die nog vele jaren meer schade zullen toebrengen aan de werkelijk nuttige waarheden van de staatshuishoudkunde dan ik – zelfs als ik het zou proberen – kan aanbrengen in mijn hele leven...”

De toespelingen op het werk van Malthus zijn op vele cruciale punten in het verhaal te herkennen. Om te beginnen is Scrooge natuurlijk de man die alleen maar oog heeft voor geld en zaken die zijn eigen belang aangaan. Om zijn klerk op Eerste Kerstdag vrij te geven is een verspilling van geld, zijn geld. Kerst is grote onzin en de mensen die komen collecteren voor de armen zijn ook onzinnig. Niet voor niets zegt Scrooge dat hij niet aan liefdadigheid doet en dat hij al zijn bijdrage levert via de belastinggelden die de armenhulp financieren.

Malthus heeft zich echter onsterfelijk gemaakt door in de tweede druk van zijn *Essay* een passage op te nemen die veel publieke verontwaardiging opriep. De beschuldigingen waren zo verwerpelijk dat deze passage er in latere edities maar weer is uitgehaald. Het is echter een passage waarvan Dickens gretig gebruik heeft gemaakt bij

Foto: Hans Splinter/Flickr

het schetsen van het lot van de kreupele Tiny Tim die, als er niets verandert in het armenbeleid, zal sterven (“als deze schaduwbeelden onveranderd blijven in de toekomst dan zal het kind sterven”). De passage luidde letterlijk:

“A man who is born into a world already possessed, if he cannot get subsistence from his parents on whom he has a just demand, and if the society do not want his labour, has no claim of right to the smallest portion of food, and, in fact, has no business to be where he is. At nature's mighty feast there is no vacant cover for him. She tells him to be gone, and will quickly execute her own orders...”

De natuurlijke orde zal overvloedige bevolkingsgroei afstraffen door dood en verderf. Een strijd op leven en dood zoals in het dierenrijk doet zich volgens Malthus ook onder mensen voor en het ingrijpen in de werking van de natuur is moeilijk en vaak tegengesteld aan wat men poogt te bereiken. Het lot van Tiny Tim ligt in handen van de natuurlijke orde. Hij heeft eigenlijk geen recht om te leven en aan de tafel van het kerstdiner (“mighty feast”) zal men hem in de toekomst ook niet meer aantreffen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Charles Darwin zijn ideeën over evolutie en natuurlijke selectie onder andere opdeed in het werk van Malthus.

De les van Dickens

De oplossing van Dickens voor een evenwichtige kijk op het leven en op armoede en rijkdom, in goede en slechte tijden, is dat men niet moet vergeten waar men vandaan komt (het verleden), wie men is (het heden) en hoe het leven er uit zal zien in de toekomst. Het meest kernachtig is de verwerping van de homo economicus door Dickens wanneer de Geest van de tegenwoordige Kersttijd de woorden van Scrooge nog eens voor zijn voeten werpt dat de armen maar beter kunnen sterven om de overbevolking teniet te doen:

“Mens”, zei de geest, “indien gij mens zijt in uw hart en niet van steen, onthou u dan van zulk zon-

Foto: Jeremiah Gurney - Heritage Auction Gallery/wikimedia.org

dig gebazel tot ge ontdekt hebt *wat* het overvullige is en *waar* het is. Zoudt gij willen uitmaken welke mensen behoren te leven en welke behoren te sterven? Het kan zijn dat gij in het oog van de hemel waardelozer zijt en minder verdient te leven dan miljoenen zoals het kind van deze arme man.”

Scrooge moet zich dus onthouden van zijn zondige gebazel en ontdekken wat de overvullige bevolking precies is en waar deze zich bevindt. Het leven dat Scrooge leidt is immers tamelijk eenzijdig en beperkt en hoewel Tiny Tim (“het kind van deze arme man”) leeft in armzalige omstandigheden, weten zijn vader en moeder van het Kerstfeest iets geweldigs te maken met de beperkte middelen die zij tot hun beschikking hebben. Zij weten er in ieder geval meer van te maken dan Scrooge die op Kerstavond zijn pap opwarmt. De egoïstische mens kan dan ook niet op veel waardering van Dickens rekenen evenmin als de staathuishoudkunde die als nieuwbakken wetenschap deze eenzijdige visie tot wet maakt in het leven van alledag.

De moraal

Wie met Kerst *A Christmas Carol* gaat kijken of lezen doet er goed aan om deze dubbele bodem in het verhaal in het achterhoofd te houden. Het gebrek aan solidariteit met mensen die het tegenzit in het leven was bij de makers van de armenwetten maar vooral ook de bestuurders van de armenhuizen een boodschap die nauwelijks aansloeg. Pas

tegen het einde van de negentiende eeuw begint er iets te veranderen in het Engeland van Dickens. Economen beginnen dan armoede serieuzer te bestuderen en hervormingen te bepleiten waarbij de Fabian Society – een groep van intellectuelen die de verbetering van het lot van de arbeidersklasse nastreefde – een factor van belang was. De armenwetten bleven echter wel tot ver in de twintigste eeuw van kracht. Voor Dickens kwamen deze ontwikkelingen allemaal te laat. Voor hem was het al heel vroeg duidelijk dat de zakenmannen en beleidsmakers van zijn tijd iets cruciaals misten in hun visie op de samenleving: een warm hart en verbeeldingskracht.

Harry van Dalen, NIDI, e-mail: dalen@nidi.nl

LITERATUUR:

- Dickens, C. (1843), *A Christmas Carol in Prose, Being a Ghost-Story of Christmas*. Londen: Chapman & Hall. Voor citaten is gebruik gemaakt van de vertaling van Antoon Coolen in de uitgave van het Spectrum uit 1953.
- Henderson, J.P. (2010), “Political Economy is a Mere Skeleton Unless...”: What Can Social Economists Learn from Charles Dickens? *Review of Social Economy*, 58 (2), pp. 141-152.
- Malthus, T.R. (1798), *An Essay on the Principle of Population*. Londen: Penguin Classics.
- Richardson, R. (2012), *Dickens and the Workhouse*. Oxford: Oxford University Press.

Segregatie op kleine schaal

Surinamers in Amsterdam en Turken in Almelo

BART SLEUTJES & JEROEN OOIJEVAAR

Segregatie van personen met een niet-westerse migratieachtergrond doet zich vooral voor in steden. Dit wordt meestal onderzocht op basis van administratieve buurten. Uit onderzoek van het NIDI en het CBS met een nieuwe methode blijkt echter dat segregatie vaak een veel kleinschaliger karakter heeft. Naarmate we meer inzoomen, worden lokale verschillen in segregatie duidelijker zichtbaar. Buurten die zogenaamd sterk gesegregeerd zijn, blijken dat bij nader inzien maar deels te zijn. Neem de voorbeelden van Surinamers in Amsterdam en Turken in Almelo.

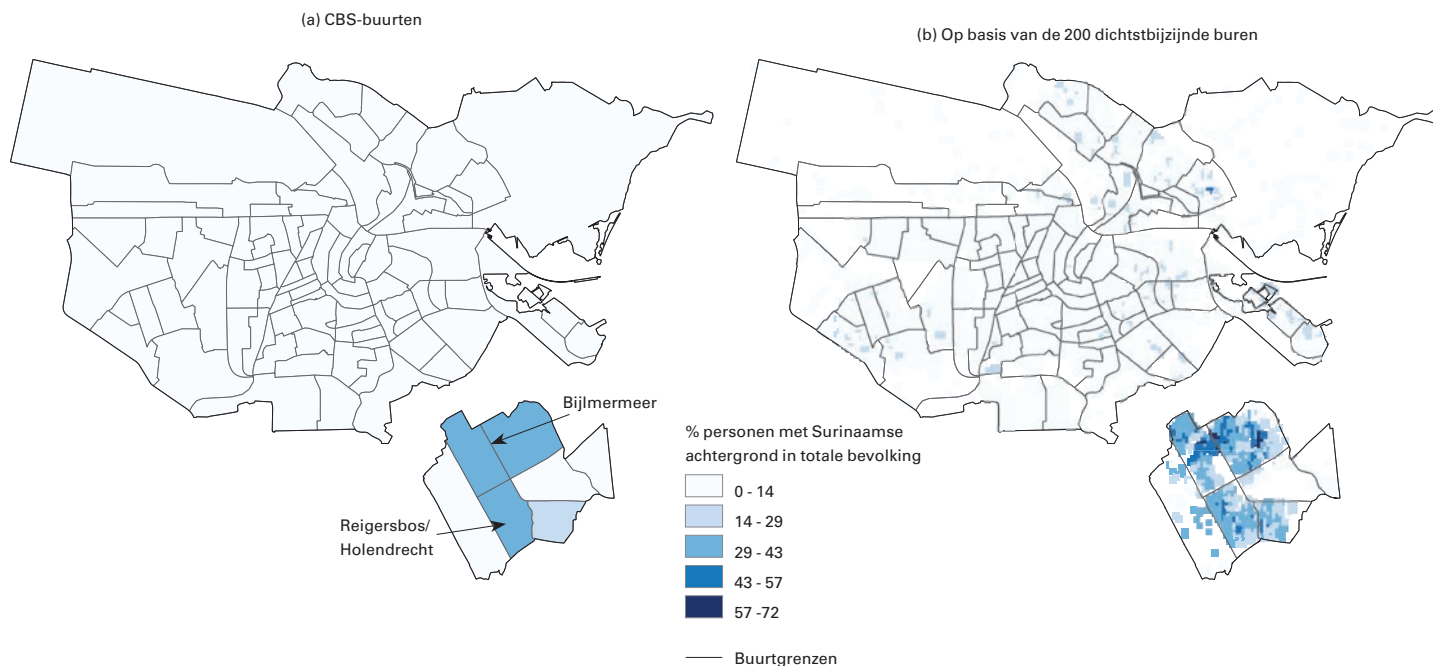
Foto: cermivelli/Flickr

In Nederland wonen personen met verschillende migratieachtergronden. Zij zijn niet gelijk verdeeld over het land. Zo vestigen Nederlanders met een migratieachtergrond zich in de grote steden en binnen die steden weer in specifieke buurten. We spreken van segregatie en concentratiebuurten wanneer een bevolkingsgroep relatief vaak woont in een bepaald gebied, zoals een woonwijk of -buurt. In het beleid en in de media is vooral de segregatie van personen met een niet-westerse migratieachtergrond een veelbesproken onderwerp, niet alleen in Nederland maar ook in andere West-Europese landen en de Verenigde Staten.

Vaak wordt segregatie gekoppeld aan veronderstelde ‘buurteffecten’. Dat wil zeggen dat het wonen in een concentratiebuurt negatieve gevolgen heeft voor de persoonlijke ontwikkelingskansen van individuen. In het geval van migranten wordt segregatie vooral als een barrière voor integratie

Figuur 1. Concentratiepatronen van personen met een Surinaamse achtergrond in Amsterdam voor CBS-buurtten en op basis van de 200 dichtstbijzijnde bure

Bron: CBS en Kadaster (2011).

gezien. Toch wordt het bestaan van dergelijke buurteffecten in wetenschappelijk onderzoek betwist. Voor zover er verbanden worden gevonden tussen segregatie en persoonlijke levenskansen is niet duidelijk wat oorzaak en wat gevolg is. De sterk wisselende resultaten in zogenoemde buurteffectstudies kunnen ook een gevolg zijn van de manier waarop de omvang van buurten wordt gemeten.

Administratieve en geïndividualiseerde buurten

De segregatie van minderheidsgroepen wordt meestal gemeten voor administratief begrensde gebieden. In Nederland wordt vooral gebruik gemaakt van de wijken- en buurtenindeling van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en van postcodegebieden. Administratieve buurten worden echter in ieder land op een andere manier gemeten. Buurten verschillen tussen en zelfs binnen landen enorm in oppervlakte en inwoneraantal. Dit probleem bemoeilijkt een zuivere vergelijking van segregatiepatronen tussen verschillende regio's en landen. De afbakening van een buurt is daarbij belangrijk. Is een dichtbevolkte buurt in Amsterdam één op één vergelijkbaar met een buurt in een kleinere stad als Almelo? En zijn administratieve buurten met een grote oppervlakte vergelijkbaar met buurten met een kleine oppervlakte?

Een in Zweden ontwikkeld geografisch informatiesysteem, *EquiPop*, biedt een oplossing voor dit probleem. In plaats van administratieve grenzen te volgen kunnen buurten worden gedefinieerd als eenheden met een vastgesteld aantal inwoners: het dichtstbijzijnde x-aantal bure, gemeten vanuit iemands exacte woonplek (zie kader). Deze buurten heten 'geïndividualiseerde buurten' en kunnen overal op exact dezelfde manier worden bepaald. Voordeel daarvan is dat in verschillende landen en regio's buurten direct met elkaar vergeleken kunnen worden. Doordat het mogelijk is het vastgestelde x-aantal bure te ver-

groten of te verkleinen kunnen segregatiepatronen op diverse ruimtelijke schaalniveaus worden onderzocht, tot ver beneden het niveau van de traditionele CBS-buurten. Dat kan interessant zijn, omdat aspecten als socialisatie en sociale controle vaak op zeer klein schaalniveau van invloed zijn.

Deze methode met geïndividualiseerde buurten is tot dusver vooral toegepast op Zweedse gegevens, maar kan ook goed worden gebruikt om de segregatie van diverse migrantengroepen in Nederland in kaart te brengen. Met behulp van individuele gegevens uit het Stelsel van Sociaal-Statistische Bestanden van het CBS uit 2011 laten we zien hoe segregatiepatronen in geïndividualiseerde buurten zich verhouden tot die in administratieve buurten volgens de CBS-indeling. Dit doen we aan de hand van twee voorbeelden: de segregatie van de personen met een Surinaamse achtergrond (hierna genoemd: Surinamers) in Amsterdam en die van personen met een Turkse achtergrond (hierna genoemd: Turken) in Almelo.

METHODOLOGIE

Op basis van de geografische coördinaten van een adres waar iemand woont, kun je met het Zweedse computerprogramma *EquiPop* bepalen welke bewoners daar het dichtstbij wonen. Vervolgens berekent het programma voor het uitgangsadres hoe hoog het aandeel van een bepaalde herkomstgroepering is onder een x-aantal dichtstbijzijnde bure. Dit gebeurt in principe voor ieder adres. Het schaalniveau van het aantal dichtstbijzijnde bure – bijvoorbeeld 200 – wordt vooraf bepaald, maar kan eenvoudig worden verhoogd of verlaagd zonder daarbij afhankelijk te zijn van administratieve eenheden zoals wijken of buurten, waarvoor gegevens beschikbaar zijn. In deze studie beperken wij ons tot één schaalniveau, 200 dichtstbijzijnde bure, omdat dit een goede indicatie geeft van iemands directe sociale omgeving. De grenzen van de administratieve CBS-buurten zijn door gemeenten vastgesteld.

Vanwege privacy-gevoeligheid is in dit onderzoek niet uitgegaan van individuele adressen, maar zijn rasters van 100 bij 100 meter geconstrueerd, waarvoor vervolgens de omvang van de totale bevolking en het aandeel van een bepaalde herkomstgroepering daarin berekend.

Het project *Residential segregation in five European countries (ResSegr)*, gefinancierd door JPI Urban Europe, vergelijkt segregatieniveaus en -patronen in vijf Europese landen: Nederland, België, Zweden, Noorwegen en Denemarken. In al deze landen is een universiteit of onderzoeksinstituut als partner aan het project verbonden en wordt nauw samengewerkt met de nationale statistische bureaus. Het Nederlandse deel van het project wordt geleid door het NIDI, in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (zie ook: www.residentiaalsegregation.org).

vlek zichtbaar rond de grens van de twee CBS-buurtten die samen de Bijlmermeer vormen. Dit komt overeen met de locaties van de voor de Bijlmermeer kenmerkende 'honingraatflats': lange galerijflats met circa tien verdiepingen. Hier heeft tussen de 57 en 72 procent van de bevolking een Surinaamse achtergrond. In het oostelijke deel van de Bijlmermeer is een vergelijkbare sterke concentratie zichtbaar op zeer lokaal niveau. In andere delen van dezelfde buurten zijn de concentraties echter aanzienlijk lager, tot een derde van de hoogste concentraties. Dit duidt erop dat segregatie zich manifesteert op een veel kleinschaliger niveau dan het niveau van de gehele buurt.

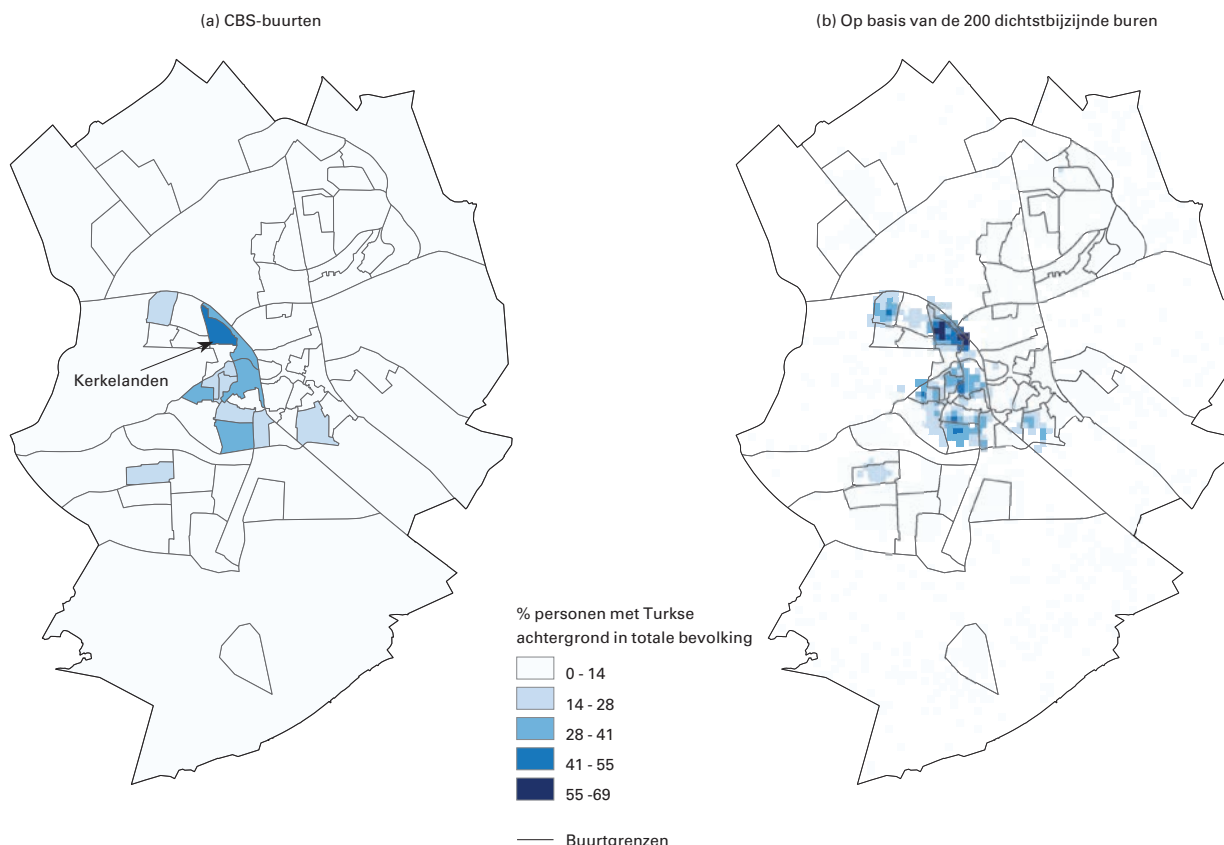
Surinamers in Amsterdam

Surinamers vormen een van de vier grootste niet-westerse migrantengroepen in Nederland sinds de onafhankelijkheid van de voormalige kolonie Suriname in 1975. Vooral in Amsterdam bestaat een sterke concentratie van Surinamers. Figuur 1a toont de concentratie van Surinamers in de gemeente Amsterdam op basis van de traditionele meetmethode. Hierbij vallen de buurten binnen het stadsdeel Zuidoost op als de belangrijkste concentraties: de Bijlmermeer en Reigersbos/ Holendrecht, waar tussen 34 en 37 procent van de bewoners een Surinaamse achtergrond heeft. Verder zijn er in de stad geen buurten waar Surinamers meer dan 14 procent van de totale bevolking uitmaken. Figuur 1b toont segregatiepatronen van Surinamers wanneer hun aandeel onder de 200 dichtstbijzijnde burens als uitgangspunt wordt genomen. Ook zichtbaar zijn de grenzen van administratieve buurten. De kaart bevestigt dat Surinamers vooral sterk geconcentreerd wonen in de CBS-buurten Bijlmermeer en Reigersbos/ Holendrecht, maar laat zien dat deze concentraties ook sterk kunnen verschillen binnen diezelfde buurten. Zo is er een donkere

Turken in Almelo

In de jaren zestig kwam een grote groep gastarbeiders uit Turkije naar Nederland. Veel van hen vonden werk in de Twentse textielindustrie. Hoewel deze textielindustrie grotendeels verdwenen is, zijn mensen van Turkse herkomst massaal in Twente gebleven. De enige buurt in Nederland waar meer dan de helft van de inwoners een Turkse achtergrond heeft, ligt in het Twentse Almelo. Figuur 2a toont de concentratie van Turken in Almelo voor de CBS-buurten. Op deze kaart springt de buurt Kerkelanden er uit: hier heeft 52 procent van de bevolking een Turkse achtergrond. Daarnaast zijn er nog vier buurten waar tussen de 28 en 41 procent van de bevolking een Turkse achtergrond heeft; allemaal in het westelijke deel van de stad. Vergelijken we deze patronen met die wanneer gekeken wordt naar de 200 dichtstbijzijnde burens (figuur 2b), dan blijkt segregatie lokaal aanzienlijk sterker te zijn. Binnen Kerkelanden zijn er delen van de buurt waar lokaal meer dan 55 procent van de bevolking een

Figuur 2. Concentratiepatronen van personen met een Turkse achtergrond in Almelo voor CBS-buurten en op basis van de 200 dichtstbijzijnde burens

Bron: CBS en Kadaster (2011).

Foto: Roel Wijnants/Flickr

Turkse achtergrond heeft, terwijl in andere delen van de buurt hun aandeel juist aanzienlijk lager ligt dan in de buurt als geheel.

De sterkste concentraties van Turken zijn zichtbaar op de grens van Kerkelanden en de aangrenzende buurt. Het meten van segregatie op basis van administratieve ruimtelijke eenheden kan er in dit geval toe leiden dat het niveau van segregatie in één van deze buurten wordt over- of onderschat. Een focus op geïndividualiseerde buurten met een klein bevolkingsaantal, zoals 200, geeft een preciezer beeld van waar segregatie zich precies manifesteert.

Fijnmazige segregatiepatronen

De meetmethode met geïndividualiseerde buurten laat zien dat segregatie sterker wordt naarmate je er op een kleiner schaalniveau naar kijkt. Verschillen in bevolkingssamenstelling lijken niet alleen te bestaan tussen CBS-buurten, maar ook daarbinnen. Op zeer klein schaalniveau lijken er zeer sterke concentraties van minderheidsgroepen te bestaan, terwijl deze concentraties veel minder sterk zijn in andere delen van dezelfde CBS-buurt. Dit speelt overigens vooral in grote steden waar de CBS-buurten een grotere omvang hebben: de verschillen binnen CBS-buurten zijn duidelijker in Amsterdam dan in Almelo. Wanneer segregatie alleen op de schaal van CBS-buurten wordt gemeten, kunnen sterkere concentraties binnen dezelfde buurten worden onderschat. Ook worden concentraties op de grens van twee administratieve buurten duidelijker zichtbaar, zoals beide voorbeelden lieten zien. Door de fijnmazige segregatiepatronen die op deze manier in kaart kunnen worden gebracht zijn vergelijkingen binnen en tussen buurten beter mogelijk en kunnen ook internationale vergelijkingen in segregatiepatronen zuiverder gemaakt worden. Uiteraard is fijnma-

zigheid alleen niet zaligmakend en moet ook de grotere sociale en ruimtelijke context van personen niet worden vergeten. Mensen zijn mobiel en bewegen zich vrijelijk door een grotere buurt dan hun directe burenkring. Ook speelt voor veel mensen een groot deel van het dagelijkse leven zich af buiten de eigen buurt. Hierdoor pakken de 'buurteffecten' van segregatie, waaronder ook het gevoel van onveiligheid, mogelijk ook breder uit. We pleiten dan ook niet voor het volledig loslaten van administratieve buurten binnen het segregatieonderzoek. Door de mogelijkheid om op verschillende schaalniveaus naar segregatie te kijken is de toepassing van geïndividualiseerde buurten vooral een zinvolle aanvulling op het bestaande onderzoek.

Bart Sleutjes, NIDI, e-mail: sleutjes@nidi.nl
Jeroen Ooijevaar,
 CBS, e-mail: j.ooijevaar@cbs.nl

LITERATUUR:

- Das, M. (2010), Verkleuring van buurten. In: R. van der Vliet, J. Ooijevaar en A. Boerdam, *Jaarrapport Integratie 2010*. Den Haag/Heerlen: CBS.
- Lichter, D.T., D. Parisi en M.C. Taquino (2012), The Geography of Exclusion: Race, Segregation, and Concentrated Poverty. *Social Problems*, 59 (3), pp. 364-388.

column

KERST EN ONS 'SOCIAAL KONVOOI'

Een gevarieerd netwerk van familieleden, vrienden, collega's en anderen – je sociale konvooi – vormt de basis voor sociale verbondenheid. Wederkerige aandacht voor elkaar en klaarstaan om elkaar bij praktische of emotionele problemen in het dagelijks leven te ondersteunen, functioneert dan als een soort van 'eerste-hulplijn'.

Sommige mensen verkiezen een klein konvooi: bijvoorbeeld de partner, kinderen, een buur en een goede vriend. Andere mensen hebben graag een groter konvooi om zich heen: naast de partner en kinderen, bijvoorbeeld ook een broer, zus of ander familielid en naast een goede vriend waarderen ze ook betekenisvolle contacten met mede leden van een vereniging, mede-vrijwilligers enzovoort.

Vooral de kwaliteit van de contacten is erg belangrijk voor gevoelens van sociale verbondenheid; dat leden van het konvooi elkaar wederzijds ondersteunen waar dat nodig of nuttig is. Een goed functionerend konvooi komt echter niet zomaar uit de lucht vallen. Het komt alleen maar tot kwaliteit wanneer we tijd voor elkaar vrij maken. Verwaarloosde contacten met leden van ons konvooi verdienen een snelle ingreep.

Traditioneel vormt de periode rond Kerst een goede gelegenheid om elkaar weer eens uit te nodigen en te bezoeken. Familieleden komen eten, met een groepje vrienden verzorgen we een gezellige middag. En de mensen uit ons sociale konvooi die door gezondheidsproblemen niet meer uit huis komen, zullen we zeker opzoeken. Maar let op! Een bezoekje of kaartje eenmaal per jaar helpt deze mensen niet. We moeten er voor hen zijn het gehele jaar door....

Jenny Gierveld is Honorary Fellow bij het NIDI.

Asielzoekers in Oostenrijk

De vluchtelingenstroom die Europa in 2015 op zijn grondvesten deed schudden is zeker nog niet uitgewerkt. Eind 2015 stond de teller voor de Europese Unie op 1,25 miljoen vluchtelingen, waarbij de aanvankelijke stromen uit het Midden-Oosten en vooral uit Syrië en Irak werden aangevuld met asielzoekers uit Afghanistan, Eritrea en andere delen van Afrika.

Door geografische en politieke factoren – denk aan de politieke verwickelingen op de Balkan en in Hongarije en Tsjechië – deed een groot deel van deze stroom Oostenrijk aan. En hoewel de meeste vluchtelingen doorreisden naar het Noordwesten van Europa bleef een relatief groot deel van de stroom in Oostenrijk. Dat land ontving in 2015 een kleine 90.000 asielverzoeken, 1 procent van de Oostenrijkse bevolking. Nederland telde in 2015 zo'n 45.000 asielverzoeken, wat neerkomt op 0,3 procent van de bevolking.

We weten nog maar weinig ...

De maatschappelijke gevolgen van deze asielstromen zijn enorm en daarom is het belangrijk om meer te weten over de achtergronden van asielzoekers. Eigenlijk weten we daar maar bar weinig van en dit was de reden dat in Oostenrijk een eerste onderzoek van start ging: de Displaced Persons in Austria Survey (DiPAS). De onderzoekers vroegen onder meer naar de kennis, vaardigheden, motivatie en toekomstplannen van de asielzoekers. Ze ondervroegen volwassen asielzoekers en concentreerden zich op de voor Oostenrijk omvangrijkste groepen uit Syrië, Afghanistan en Irak, die ook het grootste deel van de Nederlandse instroom uitmaken. Er werden ruim 500 interviews afgenomen. Door ook informatie over partners en kinderen op te nemen betrof het onderzoek een kleine 1.000 personen in Oostenrijk en nog zo'n 400 buiten Oostenrijk. Het onderzoek is niet representatief voor de hele vluchtelingenstroom; onderzoekers zijn het erover eens dat dit bijna onmogelijk is voor zo'n

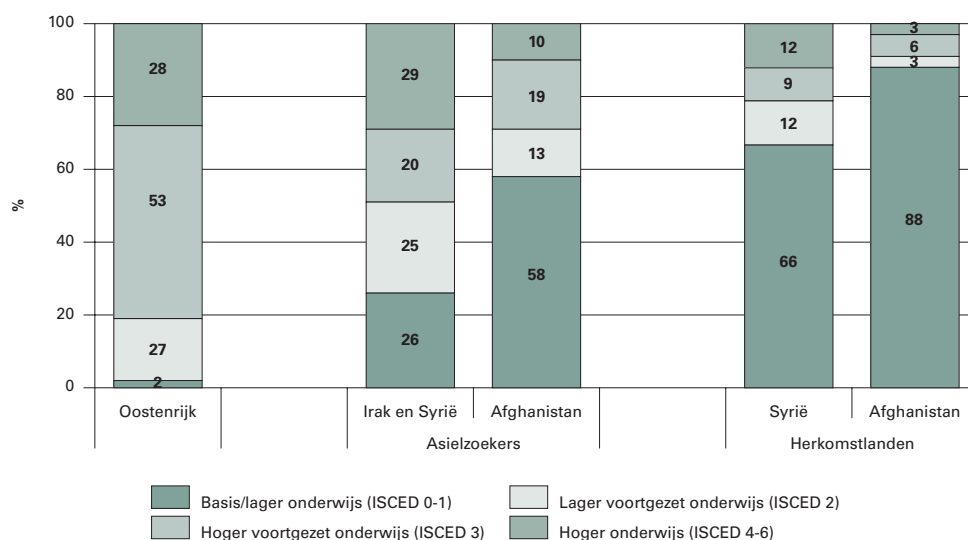
mobiele bevolkingsgroep. Maar dat neemt niet weg dat de resultaten uiterst nuttig zijn.

Een tipje van de sluier

De meeste ondervraagde asielzoekers hebben jonge gezinnen met kinderen, vooral bij de Syriërs en Irakezen. Ze lieten meestal een eigen woning achter en betaalden een aantal jaarsalarissen voor de overtocht. Op basis van de gezinssituatie schatten de onderzoekers het potentieel voor gezinshereniging op 38 volgers per 100 asielzoekers en dat kan een flinke vervolgstroom opleveren. Vergeleken met het land van herkomst was het opleidingsniveau van de asielzoekers relatief hoog. Het beeld van de wat beter opgeleide migrant was al bekend van economische migranten, maar lijkt dus ook op te gaan voor asielzoekers. Dit bevestigt het idee dat de mensen die ondanks grote moeilijkheden en hoge kosten (denk aan de smokkelaars) erin slagen om Europa te bereiken, over hulpbronnen en vaardigheden beschikken en zeker niet tot de allerarmsten behoren. Dit neemt niet weg dat de asielzoekers gemiddeld lager zijn opgeleid dan de Oostenrijkers en dat zal in Nederland niet anders zijn. Zo blijkt uit de figuur dat ruim de helft van de asielzoekers maximaal niveau 2 scoren, terwijl bij de Afghanen bijna 60 procent alleen het laagste niveau heeft. Deskundigen gaan ervan uit dat opleiding en beroepsvaardigheden belangrijke indicatoren zijn voor toekomstige integratie.

De overgrote meerderheid van de respondenten was moslim, en rekende zich tot de gematigde beoefenaren (althoewel de meeste respon-

Opleidingsniveau van asielzoekers uit Afghanistan, Irak en Syrië, en van de bevolking uit het bestemmingsland Oostenrijk en de herkomstlanden Afghanistan en Syrië

Bron: Statistics Austria en DiPAS (Registerdata 2013), UNESCO (Syrië 2009) en CSO Afghanistan (NRVA 2011-12).

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding wordt op prijs gesteld. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar. De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en is geaffilieerd met de Rijksuniversiteit Groningen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Nico van Nimwegen, hoofdredacteur Ingrid Esveldt, eindredacteur Harry van Dalen, redacteur Peter Ekamper, (web)redacteur Fanny Janssen (RUG), redacteur Jaap Oude Mulders, redacteur
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage (070) 356 52 00
Telefoon	demos@nidi.nl
E-mail	demos.nidi.nl / www.nidi.nl
Internet	gratis
Abonnementen	
Basisontwerp	Harmine Louwé
Druk	www.up-score.nl

denten het moeilijk vonden om zo'n vraag te beantwoorden). Vrouwen waren wat religieuzer dan mannen, en de mate van religiositeit nam af met een stijgende opleiding. Gevraagd naar hun opvattingen over man-vrouwverhoudingen leken vooral mannelijke asielzoekers liberaler dan hun landgenoten. Tot slot bleek overduidelijk dat het merendeel van de asielzoekers niet van plan was om terug te keren naar het land van herkomst, waarbij vooral veiligheidsoverwegingen een rol spelen. De uitkomsten van dit onderzoek lijken zeker nuttig voor het beleid, maar kunnen ook een rol spelen in de sociale dialoog over asielvragen. De onderzoekers geven zelf aan dat hun onderzoek tamelijk uniek is en navolging verdient. Dat lijkt een zeer verstandige conclusie, want de kennis over asielzoekers is nog maar heel beperkt, ook in ons land.

Nico van Nimwegen,

NIDI, e-mail: nimwegen@nidi.nl

Gebaseerd op: Isabelle Buber-Ennser et al. (2016), Human capital, values, and attitudes of persons seeking refuge in Austria in 2015, *PLoS ONE*, 11 (9): e016348.

<http://www.oew.ac.at/vid/research/research-projects/dipas/>